



FESTES
PUÇOL 16



EL NOSTRE
PATRIMONI



◀ Pau Martínez

Joan Alepuz ▶

ELS CAMPANERS DE PUÇOL

Formen part dels campaners tradicionals de la catedral de València. Després d'aprendre del mestre Francesc Llop en el Micalet, recuperen des de fa un any **els tocs tradicionals a l'església dels Sants Joans** i altres poblacions valencianes. A les festes tornaran a tocar a mà els dies més significatius i, per explicar als veïns els secrets dels campaners tradicionals, **el dilluns 5 de setembre**, a les 8 de la vesprada, han organitzat una xarrada i una exhibició de toc de campanes en els Sants Joans.

PAU MARTÍNEZ

Sóc de Puçol, tinc 16 anys i estudie un cicle d'enginyeria electromecànica. Estic en els campaners des de 2014, encara que **l'afició em ve des de xicotet**, perquè tinc el campanar dels Sants Joans enfront de casa.

Per una amiga de ma mare ens assabentem que en el Micalet toquen les campanes de forma manual. M'hi vaig apuntar i **Francesc Llop m'acollí** estupendament i em va començar a ensenyar.

Tenim una consuetat, que és una programació dels dies en què cal tocar les campanes i quin tipus de toc és en cada cas. Encara que no és tancada com una partitura, **en la consuetat s'indiquen els conceptes generals** i deixa llibertat als campaners per a prendre decisions sobre el resultat final: variar el ritme i l'estil.

Tracte de recuperar els tocs tradicionals a Puçol. En el meu cas, vaig pujar el Dia de la Mare de Déu dels Desemparats de 2015 a tocar de forma manual, amb permís del sacerdot dels Sants Joans, Ismael Ortiz.

Realitzem actuacions amb un **plantejament didàctic** i intentant explicar com funcionen, el perquè de cada toc, quina era la història dels diferents tipus de tocs, el seu significat cultural, la seua utilitat... I no deixem d'escriure en llibres de festes, acudir a conferències i organitzar xarrades i tallers per a totes les edats.

JOAN ALEPUZ

Tinc 24 anys, sóc de Benaguasil i pertany als **campaners de la catedral de València** des de l'any 2007. M'he especialitzat en l'inventari de campanes i en l'estudi de les foses industrials, és a dir, les empreses que en els últims 120 anys s'han dedicat a fondre campanes.

He estudiat Història de l'Art i he fet el **màster de Patrimoni Cultural**. Vaig començar amb l'estudi de les campanes perquè dues famílies d'antics fonedors van cedir el material a l'ermita de Santa Llúcia, on tenim la seua associació, i en revisar el material vaig veure que hi havia documentació molt interessant.

Ens organitzem segons les festes que hi ha en cada poble. Ens reunim i veiem en cada poble quines festes són més significatives per a anar a cada lloc en el moment més destacat. Encara que quan és una festa que se celebra en tots els pobles no es pot fer toc manual en tots els campanars alhora...; llavors acudim a l'ordinador.

Des de fa 25 anys hi ha una **trobada de campaners de tota la Comunitat Valenciana**, normalment un dissabte en un lloc on toquen les campanes. Ens hi ajuntem per a compartir experiències, intercanviar opinions i conèixer-nos. També hi ha algun grup que té campanar mòbil per a realitzar exhibicions en la plaça de pobles o llocs on fer mostres de tocs manuals de campana.



PASSIÓ PER LES CAMPANES

Després de **50 anys de tocs automàtics** al campanar dels Sants Joans, un grup d'aficionats a aquest món hem decidit emprendre la recuperació dels tocs tradicionals de les nostres campanes de forma manual, i ho fem amb gust i passió. En cada solemnitat fem sonar els cinc bronzes que hi ha a la torre, de distintes maneres, com es feia abans.

No es tracta de cap treball, feina o compromís, encara que cal tindre'n algun, ni de fer-ho com antigament, quan la parròquia pagava el campaner per pujar a fer qualsevol toc en qualsevol acte religiós.

Aquest ofici resultava molt sacrificat, ja que calia pujar quasi a tothora al campanar per marcar el toc de l'alba, el toc de l'avemaria –l'àngelus–, el toc de missa, el toc d'ànimes... En fi, pràcticament tot el dia el campaner havia d'estar pendent del temps i de les campanes, perquè era qui més o menys organitzava la vida laboral del poble.

Va arribar el moment que la mà del campaner va ser substituïda pels motors i els electromartells, aparells que van fer **desaparèixer tots els tocs tradicionals** i típics de Puçol, així com les instal·lacions en l'estança de les campanes, a la torre.

A partir d'aquest fet el campanar, a poc a poc, va ser oblidat. Ningú es preocupava per l'estat de les campanes ni de l'interior del campanar; tampoc hi havia ningú que pujara constantment a cuidar-lo i conservar-lo, fins ara. L'any 2015 ens vam llançar a fer el nostre primer toc manual i va ser per la festa de la Mare de Déu dels Desemparats. Gràcies a Don Ismael, el rector dels Sants Joans, que ens va donar la gran oportunitat de tornar els tocs tradicionals i manuals a les campanes i que, amb dedicació, estem recuperant.

Després vam fer un calendari, en què marcàvem tots els tocs que havíem de realitzar. Elaboràrem una **consueta** adaptada a les celebracions de la parròquia. La consueta és un dossier que ens facilita l'ordre amb què cal tocar les campanes i on s'explica quin tipus de toc es fa per a cada celebració, el perquè del toc, com es toca i quines campanes sonen. Per exemple, per al dia de la Mare de Déu al Peu de la Creu, el dia 8 de setembre, amb el vol de l'alba: «A les 7:30, vol general de tres parades amb què s'anuncia la festa grossa i la descoberta del retaule, i en què voltegen totes les campanes del campanar; cal començar de menor a major i parar en el mateix ordre.»

A més dels vols o voltejos, en les festes menors toquem els **repics**. Aquest toc sona quan martellem rítmicament el bronze amb el batall que es troba nugat a l'interior de la campana. Els repics que últimament interpretem són de benedicció, festa i avís.

El de **benedicció** ve de la Seu i acompanya processons menors. És un dels tocs més creatius i antics; al segle XVI era el toc major de festa a la ciutat de València i ara sona per festes menors i en certes processons. A Puçol el toquem la vespra d'una festa important o durant un trasllat o processó menor.

Després tenim el **repic de festa**, que el toquem la vespra i el dia d'alguna celebració menor, com Sant Miquel o Sant Antoni. En l'inici de les processons també repiquem **l'avís a processó general**, abans dels vols de processó.

Finalment, els més destacats, el **repic d'avís a missa de precepte**, de missa major i el toc de difunts; aquest últim té una particularitat a la zona de l'Horta i és que antigament no sols es feia el repic de senyal de difunts, sinó que també estava acompanyat del mig vol de campanes, fóra home o dona.

No sols ens dediquem a tocar, sinó també a **mantindre l'estat de conservació del campanar** i de les campanes, i tractem de revisar i cuidar el patrimoni sonor de Puçol. A banda, estem fent un projecte de restauració per a les campanes, que tenen una instal·lació antiga dels anys 50 –quan s'electrificaren moltes campanes valencianes i es canviaren les truges o contrapesos de fusta tradicionals de perfil local per altres de ferro que, pel pas del temps i per la proximitat al mar, es troben oxidats–, motors obsolets i electromartells per al repic de resposta lenta. Aquest projecte vol canviar la instal·lació de les campanes, respectant les que es puguen tocar manualment amb facilitat, i que aquesta siga menys agressiva que l'actual.

A més, **investiguem** la manera de tocar que tenien els antics, el perquè de cada toc. Com tots sabem, Puçol tenia

un palau arquebisbal, fet que ens intriga i ens anima a saber com es tocaria quan l'arquebisbe era al poble, perquè era una autoritat eclesial.

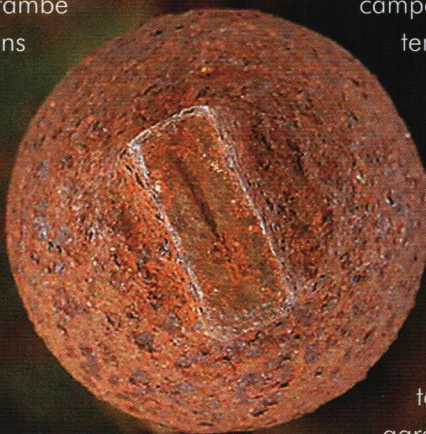
Cal destacar que a més de la nostra colla, **existeixen altres associacions culturals**, agrupacions de campaners, en distints pobles de la Comunitat Valenciana; els més actius són els de la catedral de València, els d'Albaida i Ontinyent.

A la nostra comarca també es vol donar a conèixer el món de les campanes i els tocs manuals, recuperar en cada poble la manera tradicional de tocar. Així, a poc a poc, es recupera el patrimoni sonor campaner i gràcies a les xarxes socials i les mostres de tocs difonem la nostra tasca.

Al cap i a la fi, la sort que tenim hui en dia en les colles de campaners és que hi ha gent jove en un ofici que el temps i la societat han transformat en afició i que encara perdura gràcies als joves, perquè sempre que pensem en un campaner ens imaginem un vell estirant la corda per menejar la campana i això ja ha canviat.

Aquesta «peculiar» afició ens ve, a la majoria dels campaners, de tindre el campanar prop de casa, ja que de menuts tot ens crida l'atenció i ens començaren a agradar. Després, per mitjà d'associacions i agrupacions de campaneres ens hi hem anat afegint i hem après les tècniques de com tocar els vols i els repics, a saber com controlar la força de la campana –cal tindre en compte que parlem de peces de bronze de set-cents quilograms a una tona de pes– i la tècnica del repic –cada repic és d'una manera, però a la vegada personal: se segueix un ordre en les campanes, però el ritme és com cada u li naix.

Per això, després de llegir aquest article, comprendreu que les campanes són tot un món, un món que cal cuidar perquè és l'única veu i identitat que ens queda del passat, l'únic so del nostre poble que perdura.





NOTES HISTÒRIQUES DE LES CAMPANES DELS SANTS JOANS

Les campanes són un element inseparable del nostre ritme de vida. Des de fa segles marquen el nostre dia a dia, el temps festiu i el dol; en definitiva, són el millor transmissor dels sentiments d'una comunitat. Un tret singular de Puçol és que **cada campana té un nom popular**, com si foren un veí més del poble.

D'aquesta forma, de més menuda a més gran, trobem la Burlana (ubicada al centre de la sala de les campanes), la Marinera (la segona, orientada cap a l'est), la Saguntina (la dels Sants Joans, que mira cap a Sagunt), la Pugera (la que mira cap al Puig) i la Maria (oficialment denominada Mare de Déu al Peu de la Creu).

Les campanes històriques de Puçol van ser destruïdes durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939). De la destrucció tan sols es va salvar la Pugera, fosa per Miguel Monzó en 1840 i refosa l'any 1967.

Finalitzada la guerra, **les campanes van ser un dels primer béns restituïts**, cosa que ens permet imaginar com eren de necessàries.

Primer es va tractar de localitzar les velles campanes, perquè constava que en alguns magatzems hi havia campanes que s'havien salvat de la destrucció. Com que no les van trobar, la parròquia va rebre una campana que era en un dels magatzems; aquesta figurava en una llista de campanes recuperades i, com que no l'havia reclamada cap parròquia, va ser portada a Puçol i pujada al campanar.

El mateix any 1939, la foneria dels Hermanos Roses, de Silla, va fondre tres campanes noves destinades a completar el conjunt de la torre. La gran, dedicada a la Mare de Déu al Peu de la Creu, la Maria, va ser costejada per l'Ajuntament. El reverend Mariano Amigó va sufragar la segona de les campanes foses, la Saguntina. La més menuda del conjunt la pagaren Vicente Amigó i Remedios Sebastiá. D'aquesta última va prendre el nom la campana, dedicada a la Mare de Déu del Remei i anomenada popularment la Burlana.

Cada campana té una sèrie de decoracions, inscripcions i imatges al·lusives a l'advocació a què estaven dedicades. **En les tres campanes figuren el nom dels respectius donants**, a més d'unes oracions i aclamacions dedicades a la Mare de Déu i als Sants Joans. A més, indiquen que van ser foses per a Puçol, de manera que foren fàcils d'identificar en cas de repetir-se la situació de la Guerra Civil. Totes es dotaren amb truges de fusta i accessoris per a tocar-les manualment.

Els fonedors d'aquestes campanes eren **experimentats**, el cognom Roses està vinculat a la fosa de campanes des del segle XVIII. L'any 1939, la foneria que tenien oberta a València va canviar d'ubicació i va obrir una nova seu a la localitat de Silla, a fi de tindre una millor eixida per al transport de campanes, amb ferrocarril.

Entre la fi de 1956 i el començament de 1957, es va mecanitzar el conjunt de campanes, excepte la Burlana, que va conservar –i encara conserva– la instal·lació tradicional. Fins a aquest moment les truges eren de fusta i seguien una tipologia valenciana. Per contra, **les noves eren de ferro** –fabricades de forma estàndard per la foneria de Salvador Manclús, del Grau de València– i no corresponien amb el model tradicional de cap lloc.

A més, s'hi va instal·lar un motor de volteig continu que feia girar la campana a un ritme constant i un martell per a repicar-la. Aquests mecanismes, a diferència d'un campaner, no admetien tantes variacions a l'hora de tocar les campanes ni en el ritme; per tant, les campanes sempre sonaven igual. No podien reproduir tampoc els tocs tradicionals i se'n programaren d'altres que poc o res tenien a veure amb els que la gent estava acostumada a sentir.

La mateixa **foneria de Salvador Manclús** va refondre l'any 1967 la Pugera, que estava badada i no oferia un so gens agradable. Afortunadament, es van reproduir les inscripcions que tenia l'anterior campana i per això coneixem la data en què va ser fosa i l'autor.

Breument, hem tractat de donar unes notes històriques del conjunt de campanes de l'església dels Sants Joans.



CAMPANES DE PUÇOL, LES VEÏNES DE BRONZE

Des de fa segles, les campanes marquen el nostre dia a dia, el temps festiu i el dol. Un tret singular de Puçol és que **cada campana té un nom popular**, com si foren un veí més del poble. D'aquesta forma, de més menuda a més gran, trobem la Burlana, la Marinera, la Saguntina, la Pugera i la Maria.



Sala de les campanes amb la Maria,
la Pugera i la Burlana.



La Burlana, Mare de Déu del Remei.
Conserva la instal·lació tradicional.



La Pugera amb la truja de ferro i mecanismes de toc automàtic.



La Marinera, Sant Tomàs d'Aquino.



Imatge de la Mare de Déu al Peu de la Creu. Detall de la Maria.

